NAŠE ŘEČ

ROČNÍK III. ČÍSLO 6.

JOSEF ZUBATÝ:

I. CO NEJVÍCE, CO MOŽNÁ NEJVÍCE.

V posledních letech se objevují v novinách i v knihách věty, v nichž snad každý upřímný Čech pohřeší u příslovce nebo přídavného jména v 3. stupni slůvka *co*. A přibývá jich skoro vůčihledě; ve dvou dnech jsme čtli na př. zprávy, že »Němci nejrychleji opouštějí Ukrajinu«, »naše vojska nejrychleji vyklizují Černou Horu«, »nebezpečným zdá se ministrovi volání po nejdřívějším návratu vojska«. Bezpochyby někoho napadlo, že *co* je zde zbytečné, a protože u nás »oprava« jazyková, čím cizeji a nepřirozeněji zní, tím lépe se ujímá, snad se ještě dočkáme doby, v níž tak bude psáti (ne-li mluviti) kde kdo.

Co ani není v takovýchto případech zbytečné. Není přece jedno, řeknu-li »přijď nejdříve«, »Němci nejrychleji opouštějí Ukrajinu«, či přidám-li *co:* prvním tvarem pravím, že druhá osoba má přijíti dříve, že Němci odcházejí rychleji, než všichni ostatní, anebo (s posunutím větového přízvuku), že druhá osoba má nejdříve přijíti a pak dělati jiné věci, že Němci opouštějí Ukrajinu rychleji než jiné země, kdežto věta se zájmenem *co* mluví o nejvyšším možném stupni rychlosti, s jakou se to či ono děje nebo má státi. A má kdo právo bez nejpodstatnějších příčin zbavovati jazyk schopnosti, aby takovéto rozdíly slovem rozlišoval?

Že by takové *co* u 3. stupně příslovce nebo přídavného jména bylo *nesprávné*, snad nikdo ještě aspoň veřejně netvrdil. A také by bylo nesnadno něco takového dokazovati. Jednak neviděti cizího vzoru, podle kterého by se bylo zde *co* vytvořilo, jednak jsou již u Jungmanna doklady ze spisů, jež bývají pokládány za prameny dobré: Veleslavínův slovník zná »co nejprvé, co nejčastěji, co nejvíce«, Komenský psal, »co nejvíce, co nejméně.« *Přídavné jméno* v 3. stupni v takovémto spojení ovšem najde místo

nejpřirozenější *za podstatným jménem*, k němuž patří (zvláště ve výraze předložkovém), ač se objevují i doklady s jiným pořádkem. Srv. z Kuldy doklad »Strupáček oblékl šaty co nejkrásnější« (Gebauer-Ertl § 680, 3), z Haranta »udělají jámu širokou, co největší« (u Jungmanna, kde však čteme také z Veleslavína slova »s ním co v největší síle vypraviti«, kde my bychom již řekli spíše »v síle co největší«); ve větě nahoře uvedené bychom tedy řekli spíše »volání po návratu vojska co nejdřívějším«.

V nejstarších památkách českých tento způsob mluvení snad je bez dokladů; první doklad mně známý je v listě pana Zdeňka ze Šternberka Budějovským z r. 1476: »zdá mi se, abyšte očekali až do hromnic a potom hned synu krále polského což najtúž (co nejtuželi, nejdůrazněji) abyšte psali...« (Arch. Č. 4, 80). Ale objevuje se v starší době i plnější tvar se slovem *moci:* tak na př. čteme v překladě Marco-Polova Millionu ve výkladě o rychlých poslech velikého chána, že »když přijedú do kterého dřieve řečeného přiebytkuov neb stanovišč, vezmúce jiné čilé (odpočinulé) v káravém listě pána z Cimburka biskupu olomouckému z r. 1467 koně a ustalých tu nechajíc opět což nejviece mohú běžie« (hl. 22), »a protož napomanul sem tě což sem najkratčejí mohl...« (Arch. Č. 4, 142), nebo v Gynterrodově překladě z Hérodota (1, 124, v Rozumově Staroč. bibl. 7, 51) »učiniž tak a to co nejrychleji můžeš«, kde my bychom nejspíš položili pouhé *co* (co nejvíce atd.) Zdá se mi opravdu, že tento plnější tvar je základem, z něhož vyrostl prostější tvar s pouhým *co*. Původně zde bývala vedlejší věta s plným významem celé věty i jejích slov (»učiň tak, co nejrychleji můžeš«), v níž *co* znamenalo asi »jak mnoho, kolik, pokud« (jako na př. ve větě »každý sě postí, jakž móž a což móž snésti« v staroč. Životech sv. Otců, nebo v zaříkání »já bába po Bohu pomohu, co mohu...«), význam této věty klesal v pouhé zesílení příslovce v 3. stupni, tak že asi zanikala větová přestávka, již naznačujeme čárkou (»učiň tak co nejrychleji můžeš«), až sloveso *moci* se stávalo zbytečným a pro úsporu řeči se ztrácelo (»učiň tak co nejrychleji«). Takové zeslabování a zanikání nalézáme i jinde; tak se na př. říkávalo (v. »N. Ř.« 1, 126) »jak jsem živ, toho jsem nevídal«, pak »jak jsem živ jsem nic takového nevídal« a na konec jen »jakživ jsem nic takového nevídal«.

Také se říká místo pouhého *co* se stejným významem *co možná* (přijď co možná nejdříve, vykopejte jámu co možná nejhlubší): bez podstatného rozdílu zde však může býti příslovce nebo přídavné jméno i v stupni 1. (přijď co možná brzy, vykopejte jámu co možná hlubokou). I zde musíme hledati východiště v původní větě vedlejší: místo »přijď, co můžeš, nejdříve« se někdy začalo ří-

kati i větou bezpodmětou »přijď, co (jest) možno (anebo co jest možná věc, co jest možná), nejdříve« a stejně, jako při pouhém *co*, vznikl dnešní tvar »přijď co možná nejdříve.« Zde však nemáme dokladů starších, které by tyto změny aspoň poněkud osvětlovaly (snad se časem nějaký doklad najde, ale mnoho jich nebude). Příčina toho jest zejména, že slovo *možný* s významem něm. »möglich« vůbec není příliš staré, a když vznikalo, jako každá novota nesnadně nalézalo místo v písemnictví. »Možný« byl, jak se zdá, původně, kdo může, tedy člověk mocný nebo zámožný; i v tomto významě, podnes místy obvyklém, objevuje se přídavné jméno *možný* v staré době zřídka a dosti pozdě (na př. ve Ctiborově Hádání v oslovení »paní najmilejší a velice možné« 35a, místo čehož 37a čteme »velikomožné«) a snad ještě bylo dříve záporné *nemožný* (bezmocný), doložené již u Husa, v obyčejném významě dnešním (möglich), v bezpečných dokladech slovo to čítáme teprv asi od polovice 16. stol. Ale i rčení *co možná nejdříve* atp. vzniklo správným způsobem a nemáme práva se proti němu stavěti jen proto, že nemá starých dokladů; snad bychom se leda směli domýšleti, že tvar s 1. stupněm příslovce nebo přídavného jména místo 3. stupně (»přijď co možná brzy« místo »co možná nejdříve«) vznikl napodobením německého způsobu mluvení (»womöglich bald«), ačkoliv ani to není nepochybné a snad ani pravdě podobné: nevidíme zde tak plné shody mezi výrazem německým a českým, jaká bývá v nepochybných dokladech takového napodobení.

Že v takovýchto výrazech sotva smíme hledati doklady vlivů cizích, plyne tuším i z té okolnosti, že i polština spojuje stejně zájmeno *co* s 3. stupněm (na př. *co najmniej* »co nejméně«, *dal im co najlepszą ziemią* »dal jim co nejlepší pozemek«); na rozdíl od češtiny pojívá polština podobně *co* i s 2. stupněm (na př. co *prędzej* »co nejprudčeji, co nejrychleji«)*.

II. ČÍM VÍCE, TÍM LÉPE.

»Čím dál, tím hůř, jak ta bába říkávala«: tak praví české přísloví jaksi na dotvrzenou, že se tak říká po česku vůbec a dávno. A říká se tak opravdu dávno, již od dob praslovanských, ne-li ještě déle. Polák za naše *čím — tím* říká *czym —tym*, Rus *čěm — těm*, Slovinec *čim — tim*, stejně říká Slovák *(čim — tym)*, i Litvan *(juo — tuo)*, stejně říkávali Římané *(quo — eo)*, ale

* I ze slovenštiny lze uvésti podobný doklad: »berúc z misy raka čo väčšieho« (= co největšího, Vajanský 7, 122).

v 19. stol. si někdo u nás vzpomněl, že *tím* je zbytečné a proto nesprávné, a poradil, aby se říkalo »čím dál hůř«. Ani nevím, kdo si tuto opravu vymyslil (je dosti »oprav« u nás, které vznikají a doporučují se mimo tištěné písemnictví): ale doklady tohoto okleštěného způsobu mluvení jsou již dosti staré. S. Čech na př. v obrázku »Jak se čítají verše« napsal větu »hlavinka její zdvihá se čím dále častěji«; z jiných spisovatelů našli bychom dokladů podobných hojně, a slýcháme tak často v hovoru lidí, snažících se proti dennímu zvyku mluviti podle požadavků domnělé správnosti. V humoreskách vydaných r. 1918 jsem tak četl několikrát (na př. o muži, který ženě »posílal pohlednice, telegramy, z nejrozmanitějších koutů světa, čím dále cizejších«); jejich původce zanevřel na ubohé *tím* tak, že je vyškrtává i kde není s trpěným *čím* (»Břeha konejšil přítele s klidem, který však jen více jitřil«): je snad *tím* germanismus proto, že Němec říká *umso* nebo *desto?*

V době staré se říkalo *čím — tím*, jako se tak říká dnes. Neznám dokladu, kde by se čtlo na př. »čím dál hůře«, jak žádají přísní oprávcové dnes. Abych nelhal: ve výkladě k hl. 36. »Gest« čteme, jak bývalo dříve na světě, »lépe se rodilo obilé i ovoce, ptákóv, zvěři, ryb bylo viece nežli nynie; ale již pro rozmnoženie hřiechóv lidských čím dále hůře«: ale čteme tak jen v jediném rukopise, který rád vypouští jednotlivá slova, kdežto jiné rukopisy mají »čím dále i tiem hóře«, »čímž dále, tím huoře«. Jen kde by se slovem *tím* byla vznikla věta poněkud nepohodlná, spokojili se naši předkové i bez něho. Tak píše roku 1448 Jiří z Poděbrad Oldřichovi z Hradce: »Také dotýčeš, že o mně rozpisovati (na různé strany oznamovati) chceš kniežatóm i pánóm: čímž viece o tom budeš rozpisovati neb mluviti, i větší křivdu mně a pánóm i přátelóm jednoty našie činiti budeš..., i také se viece styděti musíš«. I jinak jest odchylná věta páně Oldřichova v listě z r. 1449, jímž vybízí pána z Rožmberka, aby se rychle chystal do pole proti Jiříkově straně: »neb nás tak přietelé naši vystřiehajíc obsielají (k nám posílají), že čímž najdéle dlíme, naše to vše horšie jest« (Arch. Č. 4, 12 a 20).

V obecném hovoru jsem od lidí, kteří se nesnažili mluviti spisovně, nikdy neslýchal jinak než »čím dál, *tím* hůř« a pod.: či říká se někde jinak?

»Čím dál hůře« není chyba, a každý Čech i tomu porozumí: ale je to proti starému zvyku českému i vůbec slovanskému. A zvláště jest jistě na omylu, kdo myslí, že tak mluví správněji, než kdyby řekl »čím dále, tím hůře«.

*

III. DOST NA TOM.

Hattala v »Bruse (str. 161) odsuzuje jako germanismus vazbu *dost (dosti) na tom:* má prý se říkati *dosti toho.* Matiční »Brus« ani Bartoš se o této »chybě« nezmiňují, neuznávají jí tedy; Vorovka v »Strážci jazyka« a Mašín v »Slovníku českých vazeb a rčení« mají doklady podobné bez výstražné poznámky; ale Bačkovského »Oprávce« a Zenklův »Rádce« místo »dosti na tom« žádají »dosti toho«, místo »máme na tom, na svém dosti« radí říkati »máme toho dosti, přestáváme na tom, jsme spokojeni, stačí nám« atp.

Není jedno a totéž, řekneme-li »mám toho dosti« či »mám na tom dosti.« Způsobem prvním se vyjadřujeme, chceme-li říci, že *míra* něčeho nám dostačuje (anebo, mluvíme-li ironicky, že *míra* něčeho již převyšuje naši trpělivost), kdežto způsob druhý praví, že *věc sama*, o níž mluvíme, uspokojuje naši potřebu. Na př.: »mám ovoce dosti« znamená, že nepotřebuji nebo nechci ovoce více, než již mám, »mám na ovoci dosti« naproti tomu, že mi stačí ovoce a nepotřebuji nic jiného. »Dosti toho« zvolá na př., kdo chce, aby se nepokračovalo v něčem, co někdo začal dělati; »dosti na tom« znamená, že nám postačuje, co se stalo, že není potřebí, aby se stalo ještě něco jiného. Tohoto rozdílu nedbá, kdo říká, že místo »dosti na tom« má se říkati »dosti toho.«

Jak veliký je rozdíl mezi obojím výrazem, vidíme nejlépe, pokusíme-li se jeden nahrazovati druhým. Hattala na př. má doklad správné vazby z lidové písně »je tam děvčátek dost«: lze místo toho vůbec říci »je tam na děvčátkách dost«? A naopak, čím více ve rčení »jest dosti na čem, mám dosti na čem« proniká význam »postačuje, spokojuji se« a čím nedílnější jest jmenný jeho pojem, tím nesmyslnější jsou věty, jež by vznikly, kdybychom místo výrazu předložkového dali 2. pád: žádá-li se na př., aby muž »na své ženě« dosti měl (u Jungmanna z Hájka), lze místo toho říci, aby své ženy dosti měl, aniž by vznikl smysl docela opačný? Někde ovšem je celý smysl věty takový, že bez podstatné *celkové* změny lze voliti ten či onen způsob, při čem ovšem smysl *slovní* přece jen nezůstává týž (a o slovní smysl jde). Tak na př. lze mi v téže situaci říci, že mám na svém dosti, že nestojím o cizí, anebo že mám svého dosti, ale slovní smysl není týž: první větou pravím, že se spokojuji tím co mám, druhou, že mi stačí množství toho, co mám.

Jest pravda: docela stejný způsob mluvení nalézáme také v němčině, a to již v němčině staré (Grimmův slovník má na př. doklady z Notkera, tedy z 10.—11. stol.); říká se na př. »es war daran genug«, »ich habe genug am Erzählten« (Goethe), což znamená

totéž, jako u nás »bylo dosti na tom, mám dosti na tom, co bylo pověděno«. Ale zasluhuje úvahy, že se tak mluvívalo u nás již v 14. st., ne-li dříve, tedy v době, kdy sice najdeme v češtině jednotlivá slova pocházející z němčiny, ale sotva německé vazby, na př. předložkové. Větší naše slovníky, Jungmannův, Kottův (tento zvl. 6,110) i Gebauerův staročeský mají hojně dokladů, na př. z Dalimila »báťo (brachu), mého nechaj, jměj na svém dosti« (hl. 28., kde ovšem rukopis cambridgeský má »v svém«), ze Štítného »buď dosti na tom, mějte dosti na své dani určené« a č. j., později z Hájka, z Veleslavína, z Komenského, a mluví se tak podnes. I v polštině se říká na př. »dość mi na tym, na tym nam dosyć, dość mnie na małym«: musili bychom se domnívati, že tento způsob, jest-li to germanismus, z češtiny přešel k Polákům, čemuž tušim odporuje, že se v obou těchto jazycích neříkává docela stejně (česky se říká obyčejně »dosti mám na tom«, po polsku »dość mi na tym«).

Tato domněle německá vazba vznikla podle mého soudu způsobem samostatným, když »mám dosti« nabývalo významu »jsem spokojen.« Je to táž vazba, která vznikla u slovesa *přestati*, když se na něm ustaloval význam »spokojiti se«, v češtině zvláště od 2. pol. 15. stol. hojně doložený: předložka *na* jest zde patrně odůvodněna tím, že jde o uspokojení, uklidnění »na něčem.« Oba výrazy »míti dost« i »přestávati na něčem« nalézáme v této době i docela souběžně. Tak na př. čteme u Všehrda I, 1, 1, 2: »s zemského súdu jinam žádného odvolání dalšieho nezostává, než na tom každý dosti mieti, na tom každý přestati musí«. Lat. »contentus esto gloria« 4. Král. 14, 10 přeloženo v bibli Veleslavínově »přestaň na své slávě«, v Benátské (1506) »měj dost na své chvále«. Obrazu základnímu, který předpokládáme v českém rčení »míti dosti na čem, přestávati na čem«, odpovídalo by podle toho něm. *auf*, ne *an*. Také v polštině se říká *przestać, przestawać na czem* s významem týmže co v češtině (najlepiéj na swym przestawać, na małym przestać): kdo by vykládal *dość mi na tym* za bohemismus, musil by i *przestawać na tym* vykládati stejně.

Jsou-li tyto výklady správné, jest 2. pád u slova *dosti* na místě, kde toto slovo má svůj plný původní význam: však také žádný Čech neřekne na př., že má dost »na penězích«, chce-li říci, že má dost peněz. Ve významě »postačuje«, »jsem spokojen, spokojuji se« říkali naši předkové (mimo jiné způsoby stejného významu) *jest dosti na tom, mám dosti na tom* a není proč se těmto rčením vyhýbati. Naprosto nečeské by bylo, kdybychom v těchto významech podle Hattalovy rady říkali »jest toho dosti, mám toho dosti«.

FR. BÍLÝ.

Z MÝCH VZPOMÍNEK NA JANA GEBAUERA.

IV.

Poměr mezi oběma zástupci slovanské filologie na pražské universitě, prof. Martinem Hattalou a dr. Janem Gebauerem, jest černou kapitolou v životě obou těchto mužů. Bodláčím a trním zarostly cesty, které měly vésti ke vzájemným stykům a společné práci vědecké i učitelské.

Hattala se dostal na stolici universitní o dvacet let dřív než Gebauer. Snadno a rychle, jako pravý miláček Štěstěny. Jen byl vysvěcen na kněze a trochu si zakaplanoval, jmenován byl — beze zkoušky způsobilosti — učitelem jazyka česko-slovenského na gymnasiu i na reálce v Bratislavě. Těm zkouškám pro nabytí způsobilosti za profesora gymnasia by se byl rád vyhnul. Aby získal od nich dispens, napsal a předložil ministerstvu vyučování vědecký spis (Zvukosloví jazyka staro- i novočeského a slovenského); ministerstvo jej pak zaslalo Šafaříkovi k posouzení. Šafaříkovi nebylo jméno Hattalovo neznámo. Znal jej z jeho latinské a slovenské mluvnice řeči česko-slovenské, kterou vykonal pro Slováky čin navždy památný, utvořiv jí jednotný spisovný jazyk slovenský, kdežto do té doby odtrženci od spisovné mluvy české psali každý jinak, každý pod vlivem nářečí svého. Věděl i o jeho znalosti řečí. Přes to byl udiven nad bystrostí, novostí a důkladností Hattalovy nové práce; podal o ní posudek nanejvýš příznivý, ba doporučil Hattalu dokonce také pro stolici slovanské filologie v Praze, úmrtím Fr. Lad. Čelakovského osiřelou. Vláda splnila přání Šafaříkovo a Hattala poslán r. 1853 do Prahy, aby se tu připravil na habilitaci (kterému Čechu se kdy dostalo takového projevu vládní přízně?). R. 1854 jmenován docentem a po čtvrt roce již mimořádným profesorem a k tomu hned také zkušebním komisařem pro zkoušky kandidátů učitelství na středních školách, on, který jich sám neměl; doktorátu filosofie tehdy ještě nebylo třeba pro dráhu universitní, a tak bez něho v krátké lhůtě sedmi let byl jmenován r. 1861 řádným profesorem slavistiky. Jeho Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského z r. 1857 stala se školní učebnicí na gymnasiích v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku.

Tak již od r. 1854 spočívaly osudy slovanského jazykozpytu v Čechách po stránce vědecké i studijní v jeho rukou. Ký div, že tím zmohutnělo sebevědomí jeho! Což teprve, když některé práce

jeho, jako studie O poměru cyrilčiny k nynějším nářečím slovanským, O ablativě ve slovančině a litvančině, Mnich Chrabr, příspěvek k objasnění původu písma slovanského, Úvaha o Th. Buslajeva Opytě istoričeskoj gramatiki russkago jazyka, zejména pak spis De contiguarum consonantium mutatione in linguis slavicis mu vynesly pochvalu a uznání i za hranicemi! Jeho obrany rukopisů Zelenohorského a Královédvorského zpopulárnily jeho jméno.

Ovšem také měl odpůrce závažné doma i v cizině. Doma hned r. 1858 vyvstali Franta Šumavský a Karel Jaromír Erben proti jeho *Skladbě česko-slovenského jazyka pro střední školy* a zle ji potírali; odtud Hattala pojal trvalou nenávist proti oběma těmto mužům. Ocitl se v boji také s bývalým kolegou svým, universitním profesorem Aug. Schleicherem, který na pražské universitě přednášel srovnávací jazykozpyt (od r. 1850—57) a r. 1853 a 1854 velmi mu byl na ruku při jeho přípravných studiích pro habilitaci. I vídeňskému Miklosichovi hodil nejednou rukavici k boji a ani slavný Bopp ani Jagić nebyli jeho miláčky.

Když ho nejvíc ozařovalo slunce slávy, habilitoval se za docenta české řeči a literatury profesor pražské reálky dr. Jan Gebauer (r. 1873). V tom se mu Hattala nijak nestavěl v cestu; vždyť Gebauer byl jediný, který o jeho stěžejním spise De contiguarum consonantium mutatione u nás napsal veliký, pětadvacítistránkový rozbor do Čas. Č. M. r. 1867, v němž mimo jiné vyznal, »že Hattala dílem svým zvukosloví slovanskému takovou službu prokázal jako J. Grimm germánskému«, což zajisté jest vrcholná chvála. Jiná již byla, když rok potom Gebauer dosáhl rozšíření svého práva přednášecího na celý obor slovanské filologie, třebas s povinností míti na zření především jazyk český a jeho písemnictví. I projev Miklosichův, že »šťastna jest universita, která se může starati o budoucnost přibíráním sil tak zdatných«, jako jest Gebauer, zakabonil čelo Hattalovo. Ale do té doby nebylo zjevného protivenství mezi oběma muži. Já jsem ještě slýchal příznivé úsudky od Gebauera o Hattalově činnosti vědecké, ale také již jsem cítil chlad na obou stranách a pozoroval rozstup ve dva tábory. Ten způsobily hlavně Listy filologické a paedagogické, Jednotou českých filologů na památku stých narozenin Jungmannových r. 1873 založené a 1874 první ročník dokončivší; nevzaly Hattalu do čtyřhlavé redakce (Jan Kvíčala, Jan Gebauer, Jindř. Niederle, V. O. Slavík) a nemají ho vůbec mezi přispěvateli; zato shromáždily kol sebe všecky čipernější duchy z oboru klasické a slovanské filologie. Kruh okolo Hattaly se počal zřejmě úžiti.

Brzy se přihodila událost Hattalovi ještě nepříznivější. Studenti poslouchali do té doby přednášky obou profesorů; vždyť oba byli zkušebními komisaři. Ale od roku 1873 počali přicházeti do Prahy na universitu také abiturienti moravských gymnasií a mezi nimi odchovanci prof. Bartoše, Havelky a řed. Kosiny, s duší naplněnou horoucím nadšením pro jazyk český a jeho očistu. Roku 1873 a 1874 byla nouze o filology; ruský seminář v Lipsku vábil nás, oktavány, zvláštními stipendii na profesuru klasické filologie na ruských gymnasiích a rakouská vláda následovala tohoto příkladu zase pro školy své. Tak i nás několik z brněnského gymnasia bylo zlákáno stipendiem na klasickou filologii. Ale já jsem setrval při ní toliko rok; mne duše táhla do sadů slovanských. I optal jsem se roku 1875 prof. Gebauera, neměl-li bych si zvoliti raději týž obor, který měl i on, obor češtiny a němčiny. Gebauer mi to vřele schválil a poukázal i na hmotnou výhodu toho. Hojnější zakládání reálek způsobilo větší potřebu moderních filologů; rozvoj češtiny pak vyžadoval toho, aby jí učili odborníci i na gymnasiích. Byla tedy čáka, že se moderní filolog brzy uchytí na místě definitivním. Tento zřetel přiměl i jiné, že následovali mého příkladu a přestoupili na moderní filologii. Uvádím zejména Leandra Čecha, který do té doby studoval matematiku a fysiku.

Vstoupivše do Jednoty českých filologů, jali jsme se tam uplatňovati své snahy češtinářské. Byli jsme s ledačím nespokojeni, zejména s nepořádným vycházením spolkového orgánu Listů filologických, na něž jsme byli hrdi už proto, že ani Němci rakouští neměli takového časopisu svého. To směřovalo proti Kvíčalovi, jenž jediný zaviňoval nepořádek ve vydávání Listů. Ale byli jsme také nespokojeni s prof. Hattalou, a to hlavně pro obsah a způsob jeho přednášek. Především si tu liboval ještě více než ve svých spisech v osobních útocích. Nevím, je-li kde druhý učenec, který by s takovou chutí osvědčoval slovem i písmem povahu tak rvavou a tak neohlédavě polemickou, jako byl Hattala. Jeho přednášky pak bývaly vůbec hlavně jen citát a polemika. Žádné nedokončil; při některé se nedostal ani do polovice. To ostatně dělal také v některých článcích, jako na př. v rozpravě O všeslovanském jazyku a písmě, v I. ročníku Vlčkovy revue Osvěty r. 1871 uveřejněné. Ukázkou přednášky uvádím z konce jedné hodiny toto stenografované místo: »Ale pánové, nesmíme zapomenúť na mého rodáka Štúra, nesmíme, pánové, na Štúra, ten velmi mnoho vykonal, vykonal na poli literatury prostonárodní. Tak myslím, pánové, že nesmíme zapomenúť, vždyť košile je bližší nám vždy než kabát, a na Šafaříka také ne; ten byl jinačí chlapík než já. Ale, pánové, myslím, pánové, abychom se již rozešli.« Jinak ko-

lují a také byly otištěny četné ukázky z přednášek Hattalových, kde buď útočí na Josefa Jirečka, jehož Nákres mluvnice staročeské prý skresal a zrezal tak, že ho nemohl *J.* ani jako c. k. ministr schváliti pro školy, nebo na »súchotinárskú« poesii Erbenovu, na Konstantina Jirečka, jehož nenazýval jinak než Wunderkind, na Fr. Bartoše, Gebauera, archiváře Emlera, Miklosiche, Jagiće a vůbec kde koho, nebo kde pronáší rozmanité vtipy, které byly již stereotypní, očekávané od posluchačů, z nichž nejeden přicházel Hattalu poslouchat, jak říkal, jen pro švandu. Proto také si tento nadaný učenec neodchoval ani jednoho žáka.

Naproti tomu přednášky Gebauerovy byly naprosto věcné, neútočné, vtělená logika a přesnost. Tady jsme poznávali, co je věda, těmi přednáškami jsme vcházeli do jejích bran, šířili duševní obzor, obohacovali vědomosti do šíře a hloubi. Gebauer učil nás úctě k práci a k duševním dělníkům jejím. Nechválil ovšem také každého, posuzoval přísně kriticky, ale nikdy nevyšel z úst jeho výrok takový o odpůrci, jako učinil Hattala na př. o Emlerovi: »Emrel je také takový zpergamentělý blbec, který vydává tlusté knihy, ale v nich nedovede samostatně sesmolit ani několik řádek«, neb o prof. Janu Krejčím, »že se nehodí za nástupce Bořického, poněvadž je ve vědě sketa a nula«.

Ještě prudčeji si vyjížděl Hattala na odpůrce při kolokviích. Chodě s hrníčkem lesní pryskyřice po pokoji a míchaje jí, hovořil někdy sám více nežli kandidát. Někteří »štvanci« zneužívali jeho známé ješitnosti a ohlásivše se napřed ke kolokviu u jeho hospodyně, polichotili jí a připravili si takto příznivější náladu u p. profesora. Tu pak, ať dostali otázku jakoukoli, počali hned o tom, že Jireček, Miklosich atd. mají o věci té nesprávné mínění, a tím už měli Hattalu získána a dostali jej do ohně. Na otázku dosti často činěnou, koho kandidát pokládá za největšího filologa slovanského, o odpověď nebyla nouze. Směla býti beztoho jen jedna.

Stav věcí se přiostřil, když jsme s kol. Jos. Zubatým v Jednotě českých filologů na výboru po delším jednání vymohli zřízení české sekce, která nám měla nahraditi těžce pociťovaný nedostatek českého semináře universitního. Seminář i proseminář měli klasičtí filologové, měli jej germanisté a romanisté, jen češtináři neměli kde se vědecky vzdělávati a vycvičovati. O to se prof. Hattala vůbec nestaral. Vypsal jsem podrobně založení české sekce v Památníku Jednoty českých filologů, vydaném na oslavu padesátiletého trvání jejího r. 1918. Zde přestanu na tom, že jsem celou věc napřed prodisputoval s prof. Gebauerem a konečně dosáhl souhlasu jeho. Šlo teď jen o to, kdo má býti vedoucím duchem sekce,

zdali prof. Hattala či Gebauer. Chtěli-li jsme se něčemu opravdu naučiti, nemohl jím býti nikdo jiný než Gebauer. Ale Gebauer se dlouho zdráhal; poukazoval i na to, že Hattala tím bude roztrpčen a jemu že by z toho vyplynuly mrzutosti. Na konec dal Gebauer přednost vědecké potřebě studentstva, tedy věci, před osobními nepříjemnostmi svými a uznav, že bez seminárních cvičení nemůže býti řádné výchovy vědeckého dorostu, svolil převzíti tuto naukovou výchovu naši.

Vybral hned také několik úkolů z české filologie a literární historie, které měli zpracovati členové sekce a o kterých se tam potom měl konati rozhovor. Ale to nám bylo málo; ještě citelněji jsme pohřešovali cvičení z oboru staroslověnštiny a slavistiky vůbec. Chtěli jsme z české sekce míti opravdový seminář československý. V tom směru jsme se podrobili radě prof. Gebauera a opravdu se obrátili na Hattalu, aby s námi četl a rozbíral tekst starobulharského evangelia sv. Matouše.

Byla to málem cestička do Canossy, ta cesta k prof. Hattalovi někdy v prosinci r. 1876! Nemluvil mnoho, zkrátka nás odbyl bez dlouhých výkladů; jen churavost předstíral. Neočekávali jsme sice odpovědi příznivé, ale přece jsme se nadáli několika slov o žádoucnosti a užitku našich snah — to přece byl povinen říci jako vědec a jako profesor slavistiky. Ale prof. Hattala se nedovedl přemáhati; chlad vanul z něho do našich duší — a to patrně jen proto, že jsme pro věc zaujali také prof. Gebauera, a nikoliv výhradně jen jeho.

Oznámili jsme výsledek Gebauerovi a nalehli znovu naň, aby on tedy převzal i úkol tento. Slíbil, ale napřed jsme se měli zapracovati do staroslověnštiny vůbec. K tomu přiměti větší počet studentů nebylo tak snadné; ale štěstí nám přálo: kol. Zubatý se uvolil uspořádati nám deset přednášek o mluvnici staroslověnské a takto nám poskytl potřebné přípravy předchozí, po které již mohl prof. Gebauer s námi se pustiti do čtení a výkladu tekstu samého.

Rozumí se, že se brzy rozhlásila pověst o naší sekci české mezi studentstvem i profesorstvem, i v širších vrstvách obecenstva. Mluvilo se o věci také jako o svépomocném díle, provedeném bez podpory vládní, ba spíše proti ní. Gebauer tím rostl v přízni veřejné, ale zároveň rostla i nevraživost a závist u jeho staršího kolegy. Tento mohl míti jakousi útěchu v tom, že »česká sekce« trvala toliko rok. Po prázdninách r. 1877 opustili jsme většinou universitu a nastoupili úřad učitelský; ostatní pak neměli toho zájmu o věc. Česká sekce splynula s ostatní činností Jednoty českých filologů v jedno.

Ale za to Gebauer nedopustil, aby myšlenka česko-slovanského semináře nadobro již zanikla. Staral se proto usilovně o to, aby se zřídil takový seminář *trvalý* a aby k jeho zřízení povolila potřebné prostředky vláda. Úsilí jeho bylo korunováno zdarem. Dne 30. ledna r. 1880 oznámil mi tuto radostnou událost vědeckou slovy: »Seminář již povolen a cvičení mají se počíti během příštím. Do stanov položil jsem, že zvláštním úkolem semináře má býti příprava pro učitelství na školách středních. Jak to půjde, nevím, ale brzo zkusím.« Touto úpravou semináře zavděčil se velice všem, kdož si přáli, aby kandidáti profesury byli na universitě také připravováni metodicky pro své budoucí povolání. Prof. Fr. Bartoš zvlášť důrazně Gebauera za to žádal a radostně vítal tuto způsobu semináře, Gebauerem podnícenou.

K otevřenému boji mezi Gebauerem a Hattalou došlo, když Gebauer vydal své *Hláskosloví jazyka českého* r. 1877 jakožto prvý díl vědecké mluvnice české, a velký objev svůj hláskoslovný: *O významu jotace v rukopisech staročeských* (v Listech filolog. a paed. r. 1878) po česku a ve Zprávách vídeňské akademie věd po německu (Über die weichen e-Silben im Altböhmischen r. 1878 a Über die weichen a-, o- und u-Silben im Altböhmischen r. 1879). Hláskosloví pokládal Hattala vedle skladby za doménu svou. Pomíjel jaksi mlčením drobnější příspěvky k českému hláskosloví, které Gebauer od r. 1870 uveřejnil ve Sborníku vědeckém Matice české a v Listech filologických a paedagogických; ale když nyní viděl, že pole toto mu zabírá jiný a to tak úspěšně, až sám byl zatlačen do pozadí, on, který se v jednom spise svém nazval »generálem slovanské filologie«, tu již neváhal déle a popřál tajeným posud citům volné uzdy.

První veřejný výstřel se ozval v pověstném Bruse jazyka českého, jejž Hattala vydal počátkem r. 1877 nákladem Kobrovým a který naplnil všechny přátelé vážné vědy úžasem, a to doma i za hranicemi.* Ve spise samém se zmiňuje o Gebauerovi jen dvakrát, a to po každé bezvýznamně, ale v Úvodě ohlašuje vydání zvláštní knihy o novověkém gramatictví českém vůbec a školském zvlášť a tam prý důkladně posoudí hrozné řádění novověkých brusičů jazyka, »filologů téhož času vůbec a gramatiků zvlášť«.

---

* Fr. Bartoš v dopise ze dne 22. února r. 1877 psal Gebaurovi, že získal ředitele olomúckého gymnasia Jana Kosinu, aby mu napsal o tomto Bruse posudek do Časopisu Matice moravské. Dále pak pokračuje: »Panu Martinovi potřebí konečně pravdu říci bez obalu... Nepochopuji věru, jak člověk při zdravém rozumu tak hovadský nesmysl do světa pustiti smí, aniž se stydí vystoupiti potom ještě na kathedru! Nesmrtelným tímto opusem ... stal se trvám neškodným. Habeat sibi!«

Ústně pak mluvil ještě jasněji, a tak se záhy rozneslo, že se chystá v onom slíbeném spise také na Gebauera, zejména také proto, že Gebauer přijal vyzvání Matice české a zúčastnil se sepsání jejího Brusu. Studentům kolokvujícím u něho dával otázky, směřující proti »Jebúrovi«, při nichž nešetřil ani titulaturami, jako »ten blbec« a j. Jednoho takového kolokvia byl jsem svědkem sám. Byli jsme s přítelem Leandrem Čechem pospolu u něho. Čecha Hattala vyzval, aby vyplázl jazyk. Stalo se. »Ještě víc, co nejvíc můžete!« Leandr vyhověl mu i v tom podle sil svých. A nyní řekl: »Vyslovte *a*!« Čech vydal zvuk tomu podobný. »Nuž, jest to hláska hrdelná, jak ten trúba Jebúr hlásá?« zněla konečná otázka. Co mohl na to odpověděti Čech nebo jiný ubohý student, když už otázka byla tak jasně pro odpověď položena? A přece měl pravdu Gebauer!

Hattala se také studentů vyptával na Gebauera, na jeho přednášky a zejména též na to, co se děje v české sekci. To všechno se zase dovídal také Gebauer a bolestně se ho to dotýkalo. Hladina života jeho však byla ještě mocněji rozčeřena, když proti jeho Hláskosloví vystoupil s nepříznivým posudkem prof. akad. gymnasia Fr. Prusík, který stál oběma nohama v táboře Hattalově. Poznámky Prusíkovy vyšly v Jagićově Archivě für slavische Philologie; že jim Jagić propůjčil místo ve svém časopise, to Gebauera dojalo obzvláště. Ti pak, kdo znali přátelský poměr mezi oběma těmi muži, podivili se tomu tuze. Ale dostávalo se mu zase také tolikerého povzbuzování se stran jiných a vážných, zvláště také od prof. Bartoše a archiváře Brandla, i také od bývalých posluchačů, že spojené a množící se útoky Prusíkovy a Hattalovy se jal odrážeti s chladnokrevností až podivuhodnou. Odnášel vždy také vítězství, poněvadž pravda a pravá znalost věci i hloubka vědění byly na jeho straně. Přes to, že odpovídal věcně, důvtipně a s železnou logikou, vyvracuje vývody odpůrců kus za kusem a ukazuje vědeckou chabost jejich, v nitru svém Gebauer nebyl tak klidný, jak by se podle obran jeho bylo mohlo souditi. Zejména ho roztrpčovalo, že nikdo kromě některého z nás mladíčků a zejména žádný z českých vědců nepřispěl mu na pomoc veřejně, že se ponechávala celá tíha boje jemu samému. Ba někteří přátelé dokonce se mu odcizovali; zejména si trpce stěžoval si do prof. J. B. Maška, pilného spolupracovníka ve výkladě rukopisu Královédvorského. Psával prý mu M. po léta něžně a pilně; »ale když jsem byl v klatbě od Prusíka, tedy nevěděl prý adresu mého bytu a nepsal mi přes půl léta« a když se počala válka s Hattalou, ani mu nepotvrdil, že dostal spis Gebauerem mu zaslaný. »Neschází mi mens conscia recti«, napsal mi v do-

pise nedatovaném, »ale přece je to pocit nemilý, když jen sám tím vědomím těšiti se mám a když publicum na mou dilaceraci se dívá a z dobře uvážených zásad »zdravého egoismu« a »nemíchání se do sporů cizích« mlčí. Kdyby nebylo té shovívavosti, drzost a opovážlivost jistých lidí nevzrůstala by tak vysoko.«

Objevil se tu úkaz, u nás pohříchu ne vzácný, který již tolika mužům otrávil všecku radost z práce a života.

K tomu stíhán byl Gebauer r. 1878 v rodině vážnými nemocmi, které duši naplňovaly obavami a těžkými starostmi: tři dítky mu po sobě onemocněly neštovicemi a on sám trpěl občas chorobou žaludeční, která se po prvé ozvala z jara r. 1876 a měla svůj původ podle dobrého zdání lékařova v přílišném sedění a přepracování.

Vědecká činnost Gebauerova byla v těch letech opravdu způsobilá vzbuzovati podiv. Nemluvě o studiu a excerpování rukopisů a o přípravě přednášek, které vesměs byly výsledkem nového badání vlastního a stálého sledování veškeré práce na poli slovanské filologie u nás i jinde, jakož i o redigování Listů filologických, uveřejnil v Listech filologických od r. 1876 do 1880. tedy za pět let, šestadvacet vědeckých rozprav z oboru jazykozpytu a literatury staročeské a dvacet posudků a referátů o vědeckých publikacích, hlavně jihoslovanských, jakož i sedm rozprav a knih samostatných, při čemž padá na váhu, že to byly skoro vesměs objevy a práce nové, kde zarážel rýč do půdy panenské neb aspoň úhorem ležící. Některé z prací těch znamenaly dokonce zjevení, jako pravidlo o jotaci v staré češtině.

Než mělo přijíti ještě horší utrpení. Prof. Hattala střádal střelivo na rozhodující útok. Nevydal sice spisu, slíbeného na str. 8. svého Brusu, ale za to vyšel r. 1881 Přídavek k I. dílu Zbytků rýmovaných Alexandreid staročeských, jež téhož roku byl vydal s Adolfem Paterou. Tam spustil palbu proti Gebauerovi z tak hrubých kuší, že tomu snad není hned tak příkladu. Vytkl mu tam vše možné, potíral zejména Gebauerova pravidla o jotaci a měkkém e a ě, dotkl se i vedení českého semináře, ale korunu posadil všemu výtkou, že Gebauer k svému vydání Žaltáře wittenberského nepřidal seznamu tiskových chyb, aby se takto mohl rychleji dodělati slávy a několika stovek. Při tom si troufal tamtéž vytisknouti očividnou lež, že p. Gebauera zná mnohem zevrubněji, nežli se to jemu samotnému zdá možným, a kladl ho v lásce k vědě níže nežli p. Mittnera a Vymazala, jenž tehdy stál účinně při Hattalovi!

Gebauer odpověděl věcně a klidně, pokud to vůbec možno v takovém případě. Vydal triumfální tehdy spis *Staročeský zlo-*

mek evangelia Svatojanského a filologické svědectví o jeho původu. Byl téhož r. jmenován k radosti všech přátel a ctitelů svých profesorem řádným, oč se vydatně přičinil i archivář Brandl u ministra Pražáka. Dostal blahopřání a uznání plno, prof. Kvíčala dokonce chystal za souhlasu Tomkova a j. manifestaci proti Hattalovi a jeho způsobu polemiky, ke které jen náhodou nedošlo — ale doma Gebauerovi přece jen bylo jinak, jak mi psal dne 9. května r 1881: »... chytal jsem se za hlavu při gladiatorském útoku Hattalovu a zkoumal jsem se znovu a znovu, neleží-li přece klatba nějakého zločinu na mně, která mi toho nechce dopřáti, abych to, co jsem těžkou prací dobyl, vydával také na jevo.« Bylo mu líto času, líto sil; nejednou si myslil, »že by bylo lépe, t. j. pohodlnější a prospěšnější, nic nedělati aneb aspoň nic nevydávati«. Zejména mu kalilo mysl, že z listů pražských mimo Světozor (Primusa Sobotku) žádný se neosmělil říci, že forma Hattalova je neslušná a nespravedlivá, že všude to buď zaobalili nebo pominuli. Tomek vybídl Emlera, aby obstaral do Musejníka referát, který by věc i formu spravedlivě posoudil; ale Emler odřekl, poněvadž prý by mu Hattala vynadal. Proto G. byl tak vděčen, že jsem Přídavek Hattalův náležitě rozebral v Komenském a o Stč. zlomku evangelia a Žaltáři wittenberském referoval v Osvětě (»Zásluha Vašich referátů pro mé upokojení je tím větší, čím jsou ony vzácnější«, psal mi v listě ze dne 1. června 1881).

Zatím však i Bartoš a Blažek z Brna slíbili oceniti Přídavek, a působily také útěchy a povzbuzení přátel. Konečně i naděje, že budoucnost bude souditi spravedlivěji, a láska k národu posílily vrozenou chuť k práci, a tak Gebauer mohl již také psáti 1. června 1881: »Já jsem už jakž takž vrátil se zase do svého klidu a ke svému robocení. Těší mě to a léčí; zvláště Slovník (staročeský) a mluvnice stč.«

Hattala válečnou výpravu svou prohrál na celé čáře.

POSUDKY.

J. R. Hradecký, Továrna. Román. Nákladem Al. Hynka v Praze 1919. Str. 436.

Nové dílo spisovatele nesmírně plodného, jež je částí cyklu románového »Adamovy děti«, jest sociální román ze současného života a chce býti dokumentem »přeměny věku«, jak zní podtitul cyklu. Nezajímá nás zde umělecká cena díla, nesporně značná, ač větší v jednotlivostech než v celku překotně stavěném; chce-

me si všimnouti jen jazykové stránky, spisovatelovy české mluvnice a slovníku.

Hradecký vládne řečí s nevšední zručností a obratností, jeho pohotovost výrazu a živost dikce je překvapující; přihlédneme-li však blíže, najdeme nejen množství tvrdostí, kazů a chyb proti duchu českého jazyka, ale potkáme se i s neznalostí základních poznatků české mluvnice. Kniha, jež svým námětem i svým přístupným podáním se dostane do rukou širokého čtenářstva lidového, měla by býti zvláště dbalá čistoty a správnosti jazykové. Nemá-li už autor sám tolik znalosti nebo svědomitosti, není povinností českého nakladatele postarati se, aby kniha byla prohlédnuta znalcem jazyka a zbavena nejhorších chyb a poklesků?

Téměř na každé stránce najdou se hrubé poklesky *tvaroslovné*. Ve sklonění podstatných jmen překvapují tvary: mezi *polmi* (215, 272), blížil se *polmi* (377) m. poli; aby se neminul svého *účele* (348) m. účelu; Pavly *Adamovy* v něm nebylo (33) m. Adamové; měli tu málo *čeledě* (35) m. čeledi; máte své *pěstě* (62) m. pěsti; do vyházené *prstě* (93) m. prsti.

Naprosto na štíru je kniha se *zájmenem* osobním, zaměňujíc skoro důsledně zvláště 3. a 4. pád zájmena první osoby. Z hojných dokladů uvádím nejmakavější: Mami, drž *mně* (20) m. mě; jako by *mně* někdo chytal (58) m. mě; vezměte mně (246, 303) m. mě; to *mně* neznáš (230) m. mne. Zvláště po předložkách: Hlas, jenž ve *mne* volal (49) m. ve mně; než jste o *mně* požádal (303) m. o mně; to mají ze *mně* (407) m. ze mne; že nepůjde přese *mně* (415) m. přese mne; sedni si vedle *mně* (230) m. vedle mne. Nesprávně se užívá zájmena 3. os. ženského rodu: Vidí již přes *ní* a jdou přes *ní* (214) m. přes ni; cítil k *ni* úctu (247) m. k ní. Neschází ani krásný genitiv, nyní zase v novinách tolik oblíbený: z *něj* (310, 369) m. z něho. Špatně užito zájmena přisvojovacího: Buď po *tvém* tatíkovi (9) m. po svém; abys navázala na *naší* starou tradici (54) m. na naši.

Cizích slov zbytečných je celkem nemnoho, na př.: dva vozy působily trochu *groteskně* (19) m. podivně; s jakousi až *fascinující* vzdornou nenávistí (20) m. strhující; hlavou Jana prošla *legie* myšlenek (195) m. řada; co zřel, byla *fantasmagorie* (3) m. přelud. Slovo idea je důsledně nesprávně skloňováno v nom. pl. *idee* (135, 201, 288) m. spr. ideje nebo idey.

V *časování* se těší stále ještě oblibě tolikrát již odmítnuté novotvary obecného jazyka podle vzoru tnu, títi, na př.: *sejmul* skřipec (64, 178) m. sňal; *sejmuv* čepičku (178) m. sňav. V infinitivě: nechtěl *přijati* (134, 264, 300, 302) m. přijmouti; nemohla *najati* lidí tolik (164) m. najmouti; můžete továrnu *pro-*

najal (198) m. pronajmout. Z obecného jazyka převzato nesprávné: vždyť mne *zavřou* (248) m. zavrou; vojáci *odepřou* (419) m. odeprou; *obleč* se (429) m. oblec se. Domněle správné jest »*lhou*« (113) m. lžou. Místo *hladovících* (96) má býti hladovějících.

Velké oblibě se těší v románě také *podstatné jméno slovesné* na -ní nebo -tí, čímž nabývá řeč topornosti a neurčitosti. Školní mluvnice radí tu správně žáku, dávati přednost spíše slovesu v tvaru určitém, přechodníku nebo infinitivu (Gebauer-Ertl, 107). Podle němčiny zvláště rád užívá autor vazby s předložkou *k*, na př.: skaliny byly *k rozeznání* (3) m. bylo lze rozeznati. Úplně nečesky se říká: rozložila své papíry *za žasnutí* matky Adamové (91); neměl touhy *po uplatnění se* při něčem podobném (214); *za nevšímání si* ostatního světa (176); boj o život naučil ho *šetření* s každou maličkostí (210); myšlenka trvala i při tomto *tisknutí* ruky a *hledění* (!) k oné ostříhané hlavě (261). Přímo nevkusné květy nese tato záliba v podst. jméně slovesném v těchto příkladech: »Problém *dopřání (!)* mateřství všem těm ženám« (286) a »nejbližší dny přinesly Jindrovi *odložení* jeho *dělání (!)* války« (422)!

S nedostatkem smyslu pro českost řeči souvisí ovšem hrubé *germanismy*, jichž nacházíme množství. Proti slovníku českému objevují se slova jako *vzdor všemu* (411), *vzdor tomu* (262) m. přese všecko, přes to; — *oproti* národnosti (416) m. proti; — *ohledně:* měl největší štěstí *ohledně* dětí (214) m. s dětmi; trpí nejistotou *ohledně* následků (234) m. o následcích; měli více nejistoty *ohledně* návratu m. ve věci nebo stran návratu; — *odvislý:* byla *od* Adamů *odvislá* (164), *ode* mne *odvislá* (50) m. na Adamech, na mně závislá; — *poslednější:* peníze papírové i kovové, *poslednější* byly v sáčku (95) m. tyto; — *zodpovědný* objevuje se ještě důsledně: není za své jednání *zodpovědna* (117) m. odpovědna; méně *zodpovědnosti* (117, 167 a j.) m. odpovědnosti. Nečeské jest také »*udiviti* někoho« ve smyslu »uvésti v podivení někoho«, na př.: Lidka *udivila* Jana nečekanou poznámkou (81); udivuje ho jeho klid (295). V německém duchu jest užito vazby osobné, kde Čech užije neosobné, ve větách jako: *byla* viděti černá, hasnoucí pole (121) m. bylo je viděti; *byla* již tma (329) m. bylo již tma. Zbytečný je opis: *dal* rukám zase *klesnouti* (75); zvedl ruku a *dal* jí zase *klesnouti* (274). Nemáme snad slovesa spustiti? Německé jsou vazby: ve světnici *se stal* náhle *patrným* tikot starých hodin (16); *staly se patrnými* četné ohně. Rovněž: požadavky

měly být *zodpověděny* (64) m. mělo býti odpověděno na požadavky.

Zbytečně se užívá *zájmena ukazovacího ten* v náhradu za německý člen určitý, zvláště při 3. stupni přídav. jmen, na př.: i *ten* nejpovrchnější znatel lidí (174); *ta* nejhorší taktika (72); bál se *toho* nejhoršího (245).

Projevem této závislosti na němčině jest i zpodstatňování přídavných jmen středního rodu, jež je duchu českého jazyka naprosto cizí (viz pozn. Gebauer-Ertl 670). Čech užije zde vždy raději jmen podstatných. Z odstrašujících příkladů uvádím: Nepřišlo k ní *to osvobozující*, jež jí dalo zapomenout (236); cítily, že ony jsou účastny *toho* pravého, velikého a jedině důležitého (259); vybilo se ve mně *to věčně* mučící (54); začal se zabývati *tím* novým, co vešlo do jeho nitra (435). Jindy se objevuje »*ono*«: *Ono* duševní, s čím se objevil (239); kolem úst objevil se jeho úsměv, *ono* teplé a intimní, co kdysi (263); obličej její zazářil zase *oním* dívčím a mladým (52). Jindy pak píše se docela směle bez »členu«: oč se obohatilo lidstvo v technickém, o to se nyní šidí a připraví v duševním (432).

I po stránce *syntaktické* a *fraseologické* nalézáme mnoho chyb. Nepřirozený jest často slovosled, zvláště v předložkových výrazech: z *kdysi* pahorkatého a kamenitého staveniště vyrůstalo stavení (93); dovedl strhnout dělníkům na mzdě *za jen* hodinovou nepřítomnost (200). Nemožno je spojiti přechodník budoucího času s hlavním slovesem času minulého jako v příkladě: *veběhnouc* do prostory volala (207) m. vběhši. Nepřípustno je přejímati z obecné řeči určitý tvar přídavného jména nebo trpného příčestí v postavení doplňkovém, proti čemuž se hřeší důsledně: byl všecek *rozzlobený* (109) m. rozzloben; máme nechat tuto krásnou hlínu *nezužitkovanou* (128) m. nezužitkováno; cestu, kterou měl již v duši *vyměřenou* (376) m. vyměřenu; měli honitbu *najatou* (409) m. najatu; jsou dobře *uschované* (378) m. uschovány. Nesprávně jsou spojena některá slovesa, na př. *předcházeti:* jež předchází nějakému nepředloženému, šílenému činu (201) m. nějaký nepředložený, šílený čin; *poslouchati:* poslouchající svůj zdravý instinkt (214) m. svého zdravého vnuknutí; *využíti:* tuto její vlastnost využíti m. této její vlastnosti.

Seznam hříchů a poklesků, jimiž se román hemží, není těmito ukázkami ještě vyčerpán, ale i tak stačí zajisté, aby byl odůvodněn odsudek nečeského a nesprávného jeho jazyka. Není pochyby, že velikým spoluvinníkem je zde žurnalismus autorův, je-

vící se v nesmírném chvatu práce, úskalí, o něž se dílo ztroskotá i umělecky, nedovede-li se mu básník včas vyhnouti.

Ladislav Drůbek.

České názvosloví vojenské. Cvičební řád. Manlicherovka. Pojmenování součástek pušky vzor 90. Střelecká instrukce. Cvičební řád pro jízdu I. Služební řád I, II. Příspěvek k vojenské terminologii a fraseologii I. Setnina. Nákladem vrchního velitelství branné moci československé. 1918.

Dosažení státní samostatnosti přineslo nám také úkol, vytvořiti zdatnou národní obranu vojenskou. Je to úkol nad jiné těžký, poněvadž je málo dobré tradice, z níž by se mohlo vycházeti. Velikou většinu našeho vojska tvoří mužstvo, převzaté z armády bývalého Rakouska. Také platí dosud staré cvičební a služební řády a předpisy. Ale naše armáda potřebuje české služební řeči, aby v kasárnech, při cvičení i na bojišti zněl český povel, aby se správným jazykem úřadovalo, aby se vyplenily z úst vojínů ty nevkusné výrazy, až k nepoznání zkomolené, kterými se vždy vyjadřoval, kdo mluvil o životě vojenském.

Starších pokusů vytvořiti české názvosloví vojenské jest poskrovnu. Nejchvalněji je znám Ferdinand Čenský, učitel českého jazyka na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, který mimo jiné spisy vydal r. 1871 dobrý »Vojenský slovník německo-český«, v němž sestavil přes 8000 vojenských názvů, přidržuje se v terminologii tělocvičné a šermířské názvosloví Tyršova, v puškařství a vozatajství slovníků F. Špatného a pilně užívaje slovníku Jungmannova, jakož i starších prací majora T. Buriana a plukovníka E. Friedberga. — Později vyšly nákladem Štorchovým překlady Karhanovy (Cvičný řád, Služební řád I.), L. Malého (Služebný řád II. a III.) a Kuhnův (Nauka o střelbě). Také písecké nakladatelství Burianovo vydalo několik českých příruček vojenských. Tyto knížky byly určeny pro potřebu českých jednoročních dobrovolníků, ale byly přeloženy důstojníky, kteří neznali bezvadně českého jazyka. Proto je v nich tolik germanismů, násilných novotvarů a jiných jazykových nesprávností, a ve mnohém zůstávají tyto překlady za pracemi Čenského.

Bylo proto třeba, aby se utvořila při ministerstvu národní obrany komise názvoslovná z odborníků v češtině i ze znalců vojenských. Tato komise byla přičleněna k II. odboru, jehož šéfem je vynikající sokolský pracovník dr. J. Vaníček. Výsledky své vydává ve formě drobných příruček, z nichž dosud vyšly: Cvičební řád (člen a četa, setnina, prapor a pluk), Manlicherovka, Puška vzoru 90 s návodem pro střelbu zápalkami, Střelecká in-

strukce, Kulomet, Cvičební řád pro jízdu, Služebního řádu I. a II. díl. — Podkladem jsou příslušné předpisy bývalé rakouské armády, z nichž jsou vybrány těžší odborné názvy nebo celá úsloví a přeloženy do češtiny. Překlad je pravidelně věrný, ale dosti často také volný.

Povely pro prostocviky jsou sokolské. Ale nevelí se již »pochodem - pochod!«, nýbrž »*pochodem - v chod!*«, což jistě lépe vyhovuje přízvukovému rázu jazyka českého; stejně *poklusem - v klus!*«, »*cvalem - v cval!*« (u jízdy = něm. Galopp - Marsch!); analogicky by měl zníti povel Marsch - Marsch! »*větrem v trysk*« místo předepsaného »větrem trysk«. Rakouské kniet!, nieder!, auf! zní teď: *v klek!*, *v leh!*, *vztyk!*. Hojně jest zaveden rozkazovací způsob jednoslabičný, kde se velívalo infinitivem nebo jiným jménem: Pal!, Palbu - stav!, Hledí - sprav! (= Feuer!, Feuer einstellen!, Aufsatz normal!), Bodák - vztyč!, Bodák - schraň! (Bajonet - auf!, B. - ab!). Někdy se přihlíží také k rytmu povelu, na př.: Pro výtyk na pravo - krajníci - v chod! (= Richtung rechts - Chargen - marsch!), V šik srazit do středu, druzí - vzad! (= In den - Zug!). — Nejvíce Tyršových příslovcí jest v Cvičebním řádu pro jízdu, na př.: sesed zánožmo snožmo, výsed roznožmo pokos, výsed dohmatem jednoruč* atd.

Ráz přemětu s sebou nese, že je tu mnoho slov nových uváděno do jazyka. Tak na př. určitá označení vojínů: *rojník* (Schwarmkommandant), *harcovník* (Plänkler), *krajník* (Charge), *spolník* (Mittelrotte), *zdravotníci* (Sanitätsleute), *hlásník* (Meldereiter), *stájník* (Stallwart), *opratník* (Longenführer). Stejně jsou tvořeny nové výrazy kancelářské: *průběžník* (Durchlaufer), *odběrník* (Fassungsjournal), a některá pojmenování částí výzbroje, jako *zápalník* (Schlagbolzen), *zásobník* (Magazin), *závorník* (Verschlußstück) a pod. Jiná jest kategorie slov jako *vytěrák* (Putzstock), *probíják* (Durchschlag), *šroubovák* (Schraubenzieher), ba i málo pěkné *koňák* (Pferdewärter). Konečně zasluhují pozornosti slova: *průraz* (bočný průraz = Querschlag), *průzkum* (Aufklärung), *výtyk* (Richtung), *výmrsk* (výmrsk zápalníku = Vorschnellen des Schlagbolzens), *výbrus* (Hohlschliff), *vývrt* (Bohrung), *zásah* (Treffpunkt), *příhlas* a *odhlas* (Losung, Parole).

Ze jmen rodu ženského zasluhují zmínky tato: *závlačka* (pe-

---

* O takových slovech a tělocvičném názvosloví vůbec psal Ant. Šebánek v časopise Sokol, roč. 39 — 41, 1913 — 1915 a ve výroční zprávě písecké reálky 1915. — Posudek o těchto studiích od Jos. Straky přinesly Filologické listy 43, 1916, str. 292 — 300.

rová = Federsplint u kulometů), *západka* (Sperrklinke), *záchytka* (posouvátka = Griff des Schubers), *zádržka* (závorníku = Grenzstück), *zátravka* (Zündloch), *sumka* (Patrontasche), *večerka* (Retraite); *nábojnice* (Patronenhülse), *maznice* (Öler), *pístnice* (Kolbenstange); *zteč* (Sturm); *hlomozna* (Munitionswagen); vodicí *dlaha** (Führungschiene), *stuha* (Angel), *ostraha* (Sicherung); podivné jest slovo *naraženiny* (die Dullen na hlavni).

Při tvoření jmen r. stř. zvláště jsou oblíbeny přípony *-dlo* a *-iště: rovnadlo* (Richtmaschine), *mířidlo* (Visiervorrichtung), *spušťadlo* (Abfeuerungsvorrichtung), *vratidlo* (Patronentrommel), *vařidlo* (Kochgeschür); *seřadiště* (Formierungsplatz), *sraziště* (Sammelplatz), *požářiště* (Brandstätte), *střeliště* (Schießstand), *hlaviště* (Kolben).

Přídavná jména se zhusta zpodstatňují: *početný* (Standesführer), *cílný* (Zieler), *strážný* (Posten), *selhaná* (Versager), *střední* (der Mittelmann).

Říká se *bojový útvar* (Gefechtsformation), *sledová vzdálenost* (Treffendistanz), *účinkové pásmo* (wirksame Zone), *palebná čára* (Feuerlinie), *vzájemný list* (Gegenschein), *čítací těleso* (Standeskörper).

Z příslovcí snad mohou zajímati: *strmě zbraň!* (Hoch - an!), *zavírákovitě* (taschenmesserartig).

Uvedli jsme slova, která v příručkách, vydaných vojenskou komisí názvoslovnou, znějí nově. I ta jsou tvořena v duchu jazyka českého a celkem šťastně. Je patrno, že vojenské názvosloví je v dobrých rukou. Ale vytknouti třeba některé chyby v kvantitě, které se občas v letáčcích objeví, jako: vodící drážka, plnící otvor, chladící válec, těsnící kroužek, mířící destička; to jsou vesměs jména přídavná, proto mají míti koncovku *-ící*. Naopak zase ve spojení »strany bydlicí v kasárnách« jest t. zv. určitý přechodník, proto má míti konc. *-ící*. Nesprávné jest také řídítko, létadlo místo řidítko, letadlo. I když jsou to chyby tiskové, nemají se vyskytovati v úředních příručkách určených většinou lidem, kteří si jich neopraví, neznajíce jazyka českého do takových jemností.

Oberpfalzer.

České názvosloví vojenské I. jest uvedeno poznámkou: Zde *uvádí* se pouze povely. Čísla před povely uvedená značí *body*, *pod* kterými povel v *cvičeném* řádu z r. 1911 bývalého vojska jest uveden.

R.

---

* Snad totožné se slovem d l á h a, které uvádí Kott, Příspěvky III, ve významu »deska k obkládání zlámaného údu«, u Jiráska »dýmka«?

DROBNOSTI.

»PODPOŘITI«.

Počátkem let devadesátých scházela se v pivováře u sv. Tomáše společnost literátů a umělců; chodili tam Arbes, Aleš a j. Jednou tam kdosi vyprávěl o loutkovém divadle, kde hráli Fausta od Kopeckého, a citoval z Faustova úvodního monologu tento nesmysl: »Ačkoliv můj otec pouhým nádeníkem v Majlontě byl, přece mne v mých studiích nepodpořil«. Všichni se smáli zvláště nehoráznému slovu »podpořiti«, jež bylo jim nové a neznámé. Vím sám, že jsem ho do té chvíle nikde neslyšel ani nečetl. Bylo pokládáno samozřejmě za nesmysl; slyšel jsem je pak několikrát, ale vždy jen s posměškem jako jarmareční nehoráznost — podobně, jako se užívalo nesmyslných slov »velhoušť« nebo »fugas«, s narážkou na známou směšnou anekdotu, která tenkrát kolovala. Vydavatelé her Kopeckého se neodvážili je vytisknouti, nahradili je prostší, patrně uměle udělanou větou. Slovo to bylo a zůstalo tak nezvyklé, že jsem si ho hned všiml, když jsem je po nějakém čase nalezl v Humoristických listech, kde ho zase bylo užito s posměškem; patrně utkvělo zprvu jen jako posměšek v mysli novinářů.

Ale nové pokolení je zdědilo již bez posměšku, a tak se objevovalo v novinách, napřed jen náhodně, později častěji — a dnes čteme i v essayi českého literáta vážnou větu: »Málokdo zná jeho tenké kvartové sešitky... obracející se... k čtenářům, aby vyrovnáním haléřového účtu nějakých 70—80 obolů *zapodpořili* autora a tím přispěli k účelu lidumilnému«. V. T.

Slovo *podpořiti* má náhodou dosti starý doklad, ovšem s významem jiným, než je přenesený význam slov *podpora* nebo dnes tak oblíbeného *podpořiti*. Bononský »doctor« Pavel Žídek vyčítá r. 1470 (ve »Spravovně«, u Tobolky na str. 34) králi Jiřímu, že má jediného a neumělého lékaře, a praví m. j.: »Vaše Jasnost své najlepšie a najpilnějšie (t. j. své zdraví) na stéblo podpořil« (= podepřel; král, jenž znal Žídkovu domýšlivost, žádostivost a dotěravost, dovedl asi vyčísti mezi řádky, oč mu jde). Žídkova Spravovna je spis psaný narychlo a slohem dosti nedokonalý; zejména některá slova v něm jsou nešťastně utvořena(tak hned,abychom nehledali daleko, sám jeho titul, jemuž Čech 15. stol. asi nerozuměl o mnoho lépe, než mu rozumíme my; při slově »obecnice«, jehož užil s významem »obecný pojem«, jeho současníci pomýšleli asi především na hospodu; atd.). Takové slovo je také »podpořiti«, jehož, pokud víme, v staré

době nikdo druhý nenapsal: a jistě není mezi ním a dnešním »podpořiti« historické spojitosti. Ředitel »dřevěných aktérů«, ať to byl již Matěj Kopecký sám či některý z jeho nástupců, vložil slovo to do úst Faustovi ve snaze, dodati jeho řeči rázu co možná učeného, a jest opravdu směšné, následují-li ho v této snaze dnes i vážní spisovatelé. Dvojnásob složené slovo »zapodpořiti« jest ovšem, možná-li, ještě ohavnější než samo »podpořiti«.

Jak cizí nám je toto slovo, viděti i z toho, že naši spisovatelé z něho nevyciťují ani slovesného vidu. Čteme je jednou jako sloveso dokonavé, po druhé jako sloveso trvací. Věta, podle níž na př. pan N. N. »podpoří nadějného umělce X.«, znamená jednou, že mu pomáhá, po druhé, že mu pomůže (»zapodpoří« ho). Což nemáme na vyjádření téhož pojmu dosti výrazů svých, jimž každý rozumí? Říkávalo a říká se na př. pomoci, dáti podporu, poskytnouti pomoci, podporovati (toto slovo je doloženo již u Veleslavína) atd. Red.

NAZÝVATI SE — JMENOVATI SE.

Mezi slova, jimž se někteří naši spisovatelé rádi vyhýbají, patří také sloveso *jmenovati se*. Spisovatel by rád na př. představil čtenáři člověka, o němž chce vypravovati a jenž se jmenuje Matěj, slovesa »jmenovati se« se bojí, »říkali mu Matěj (Matěji)« zní příliš lidově, »bylo mu Matěj«, »volal se Matěj« příliš po moravsku, a konec konců se dočteme, že »se nazýval Matěj«. A stejně, popisuje-li poučná kniha na př. nějaký stroj a ráda by pověděla čtenáři také, jak se jeho části jmenují atd.

Sloveso *jmenovati* v staré době i dnes obyčejně znamená »vysloviti jméno« osoby nebo věci. Staré listiny právní na př., je-li v nich opětovně řeč o nějaké osobě, naznačují to rády slovem »jmenovaný N. N.« nebo »již (svrchu, dříve, často atp.) jmenovaný N. N.«; Dalimil vypravuje v 37. hl. o pěti »mníšcích«, kteří jedli skoro jen »zelíce«, zřídka chléb, jáhly o velikonocích, »masa, sýra, vajec i jmenovati nechtiechu« (ani jménem jmenovati nechtěli). Ale někdy přec se již v staré době slovesem »jmenovati« — v tvaru trpném — naznačuje, že jméno osoby nebo věci je to a to; tak na př. čteme v Alexandreidě, že třetí část světa »Asia jest jmenována«, v legendě o sv. Kateřině je proroctví Izaiášovo, že dítě čisté panny »bude jmenováno Emanuel«. Častěji v tomto významě čteme dnes skoro již zaniklé sloveso *slouti:* ale co jiného jest staré »jsem jmenován« než dnešní »jmenuji se«? A kde je nějaký cizí vzor, podle kterého by bylo vzniklo »jmenuji se«, abychom se báli tak psáti, jak všichni mluvíme?

Nazývati je opakovací tvar dokonavého slovesa *nazvati*, a mimo tento rozdíl vidový se obě slovesa nikterak neliší: *nazývati* je tolik co »dávati jméno«. Neznáme dokladu starého, kde by »nazývám se« znamenalo totéž co »jmenuji se«, a pochybujeme, že by se tak někde mluvilo. Má-li Jungmann a po něm na př. Kott i Gebauer u zvratného *nazývati se* význam něm. »heissen, einen Namen führen«, je to chyba, jak dokazují jejich vlastní doklady. *Nazývati se není* »míti jméno«, nýbrž »dávati si jméno«, ať již si dává jméno nějaké osoba sama, nebo si je vespolek dávají osoby různé. »K čemu ty se nazýváš králem« (u Jungmanna z Flaviovy »Historie židovské« 1553) přece znamená »dáváš si jméno ‚král'«, ne »jmenuješ se král«? A takové jsou všecky doklady tohoto zvratného slovesa v slovnících i doklady jiné, jež známe.

Jmenovati se s významem »míti jméno« je poctivé slovo české, *nazývati se* znamená něco jiného, a matení slov významu podobného, ale přece ne stejného snad ve všech jazycích mimo jazyk náš se pokládá za chybu, jíž se zahlazují jemné odstíny významové. Z toho plyne, že bychom se neměli vyhýbati slovesu *jmenovati se;* a nelíbí-li se komu (ač k tomu není příčiny), neměl by ho nahrazovati slovem jiného významu, nýbrž raději již užíti slovesa *slouti*. Toto slovo jest ovšem zastaralé a dodávalo by slohu rázu staromilského.

»ZHOVADĚLÝ, ZDIVOČELÝ.«

Tak a podobně — místo *zhovadilý, zdivočilý, zpanštilý, zpohanilý, zněmčilý* atd. — snaží se psáti někteří naši spisovatelé; jistě se sami do toho nutí, protože tak nikdo neříká. Snad ještě nikdo nenapsal *zmuželý, zženělý, zženštělý:* a přece jsou tvary *zmužilý* atd. stejně správné nebo stejně nesprávné jako *zhovadilý* atd. Jak máme těmto tvarům rozuměti?

Není pochyby, že podobné *slovesné* odvozeniny ode jmen přídavných a podstatných mají koncovku *-iti*, znamenají-li »takovým učiniti«, *-ěti (-eti)*, znamenají-li »takovým se státi«: děti zdivočejí, zdivočely, ale špatné vychování je zdivočilo; dnes často čítáme, že dívka zkrásněla, ale štěstí ji zkrásnilo; zčervenětí (anebo pozdějším tvarem zčervenati) je státi se červeným, učiniti červeným je zčerveniti; atd. A máme také dosti odvozenin na *-ělý (-elý)*, věrných tomuto pravidlu, na př. v staré době *zbělelý* atp., dnes *zkrásnělý, zevšednělý* a mn. j. Ale v starší době obyčejně nalézáme tvary na *-ilý*, přes význam nečinný, a slov takových bývalo více (byla i slova jako *zpustilý* místo dnešního *zpustlý*, jako je podnes *rozpustilý*, kdo se rozpustil), než jich máme dnes.

Nemáme práva slova taková, v jazyce dávno zdomácnělá, zapovídati, a leda jen povinnost je vykládati.

Výklad je v Gebauerově-Ertlově mluvnici § 160, 3 (srv. i »N. Ř.« II, 24). Přídavná jména odvozená od sloves zvratných nemívají zvratného zájmena: kdo se opil, jest opilý, kdo se zmužil, je zmužilý (vzmužiti se je tvar, vlastně pravopis, nesprávný a proti zvyku památek opravdu starých se objevuje po prvé v rukopise Kralodvorském): proto mívají taková přídavná jména, odvozená od sloves činných, i význam stavový nebo i trpný, na př. podezřelý, zachovalý, posedlý, otrlý (kdo se otřel) atd. Tím jazyk získal příponu *-ilý* ke tvoření přídavných jmen vyjadřujících stav a není proč se jí vyhýbati, kde se na ní náš jazyk ustálil.

ZÁMĚLÍ, ZÁMĚL či ZÁMĚLY?

Byl mi předložen dotaz, jak máme psáti jméno vsi u Potštýna: Zámělí, Záměl či Záměly? Seřadíme si tedy nejprve nejstarší doklady (za něž děkuji příteli prof. dru Jos. V. Šimákovi): Nejstarší znění je dochováno v latinské smlouvě z r. 1358, kterou známe ovšem jen v přepise z r. 1549: oppidum cum theloneo *Zamele* = městečko s mýtem Zámělé (Pam. arch. X, 362). Podobně čteme v Pozůstatcích desk II, 484 (a v Archivu českém V, 561), že král Vladislav dává k dědictví 1497 Vilémovi z Pernštejna hrad a panství Potenšteinské: Zámile vesnice. V témže vydání Pozůstatků desk (II, 368) jmenuje se také Anežka z *Zámilé*. Desky zemské 53 H 22 1557 mají tvar *Zámely*, který však můžeme čísti stejně *Zameli*, *Zámělí*, jak nasvědčuje doklad z první polovice XVI. století ze *Zámělí* (Hrady II, 128). Konečně je z r. 1625 i tvar *Záměl*. Doklady ukazují přesvědčivě, ze nejstarší tvar byl *Zámělé*, utvořený od podst. jm. m. r. *měl* (mělké píščité místo ve vodě při břehu) stejně jako Záblatí, Záboří, Zábrdí, Zábřeží, Zábrodí, Zádolí, Záduší, Záhrobí, Záchlumí, Zákoutí, Zákopí, Zákraví, Zákřoví, Zálavčí, Zálesí, Zálezlé, Zálší, Záluží, Zámezí, Zamlýní, Zámostí, Zářečí, Zářičí, Záskalí, Zástraní, Zátyní, Závsí. (Podle Palackého Popisu a Váši-Černého).

Za původní jméno stř. r. Zámělé (místo-ie, dnešního -í, v staré češtině bylo po *l* -*é*, na př. veselé, skalé, podolé) nastupuje v XVI. stol. zúžený tvar Zámělí, ale vedle něho obdobně jako Záblat, Záboř, Záhoř, Záles, Zámost, Zářeč, Závrš také Záměl, ž. r. (gen. Záměli i Záměle), a jméno toto zůstává v mluvě obecné podnes.

Teprve v Popise království českého od Františka Palackého z r. 1848 a po něm v Hradech a zámcích od Augustina Sedláčka

(II. 281) i v Místopis. slov. hist. od téhož autora a také v Kottově Slovníku (V. 148) se objevuje tvar *Záměly* (podle Dolany, mn. č.), který také škola nyní se snaží zavésti. K tvaru Záměly není starých dokladů ani obdob kromě Zálezly, Závrchy a Zákupy (ku předpokládanému Zákupí). V jazyce lidovém však není po množném tvaru ani stopy (říká se do Záměli i do Záměle, k Zámělí, v Záměli), a hledíme-li tedy k dokladům starým a k obecné mluvě, máme užívati buď tvaru *Zámělí* (stř. r.) nebo *Záměl* (ž. r.). Jiří V. Klíma.

STANOUTI.

Toto sloveso, v starším našem písemnictví skoro neznámé, zasluhuje pozornosti jako doklad, jak spisovatelský zvyk dovede pomoci k vítězství i tvaru, jehož kořeny v jazykových dějinách ani nejsou příliš silné. Proto mu zde věnujeme několik slov; rádi bychom při tom uvedli našim spisovatelům na mysl, že náš jazyk má i jiná slova téhož významu, jichž bychom neměli pomíjeti již pro rozmanitost slohu.

Máme zvratné sloveso *státi se* s přítomným tvarem (významu obyčejně budoucího) *stanu se* a s minulým časem *stal jsem se*. Toto sloveso bývalo i v tvaru nezvratném, který vyjadřoval dokonavý vid slovesa *stojím, státi;* jeho základní tvary byly *stanu, stal* (což v dobách, kdy se ještě neoznačovala délka, dosti nesnadně lze rozeznati od tvaru *stál), státi.* Ještě Komenský psal »odejmeš-li mlýnu vodu, stane« (trvací vid: mlýn stojí); r. 1492 čteme (Arch. Č. 22, 40) »když Labe stane a zamrzne« (řeka stojí); říkalo se »stanu na súdě« (stojím na soudě), o zboží, že »stane tolik a tolik« (stojí tolik a tolik) atd. Slováci posud mají toto dokonavé *stať* (obyčejně *stať si)* s významem »postaviti se«; u Kukučína na př. žena »opravila si čepec a stala si k obloku« (postavila se k oknu), a podobně se mluví a píše na Slovensku vůbec (místo našeho »zastaviti se, stanouti« říkají Slováci obyčejně *zastať).*

Toto sloveso *stanu, státi* máme v četných složeninách posud *(vstáti, zůstati, přestati, nastati* a j.): sloveso nesložené (mimo zvratné *státi se)* v Čechách zaniklo, protože neurčitý způsob *státi* byl nezřetelný (patřil k slovesu *stanu* i *stojím).* Této nezřetelnosti není u slovesa *státi se* ani u sloves složených, protože není slovesa *stojím se,* ani *vstojím,* a protože složeniny s víceslabičným neurčitým způsobem obojí sloveso liší i délkou kmenové samohlásky (na př. *přestati, přestáti);* proto zde staré tvary zůstaly bez podstatné změny (jen výjimkou se objevují novotvary jako *přestanúti* v Olomoucké bibli z r. 1417, nebo místy na Rychnovsku

vstanul, vstanout). V polštině vznikl vedle *stoję, stał, stać* (stojím) novotvar *stanę, stanął, stanąć*, a stejný novotvar *stanu, stanul, stanouti* nalézáme na Moravě: známe jej z dokladů v Sušilových Písních, z Bartošova Slovníku i odj. Z doby starší lze uvésti doklady jen z Blahoslavovy »Gramatiky české« (194, 322) a z Rosy; Kottovy doklady z »Knížky o stavu svobodném« (1523) a z »Kronyky turecké« s tvary stanouti, stanulo jsou nesprávné. Teprv v době probuzenské se tvary stanul, stanouti počínají objevovati v Čechách a dnes jsou v písemnictví obecné (lid v Čechách jich ovšem nezná).

Neradíme, abychom se tohoto nepochybného novotvaru vzdávali: vznikl v nářečích moravských způsobem docela přirozeným a nelze v něm tedy hledati nic nečeského, třebas mu asi v době probuzenské pomáhal spíše příklad polštiny než vědomí, že to jest i tvar moravský. Ale neměli bychom proto zapomínati sloves *postaviti se, zastaviti se*, která nejsou o nic horší než *stanouti* proto, že jich užívá v Čechách i lid.

VÝMĚNEK ČI VÝMINEK?

Říká se a časem i píše obojím způsobem, ale starší tvar, jehož se v písemnictví obyčejně užívá a jejž doporučují »Pravidla«, jest *výměnek*. Také toto slovo patří do skupiny slov, v nichž jazyk kolísá mezi *ě (e)* a *i*, jako je na př. ředitel — řiditel, svěc — svic, rozsvěcovati — rozsvicovati, Zářečí — Zářičí, v nichž se knižní jazyk snaží udržovati starší *ě (e)* proti pozdějšímu *i*, šířícímu se v mluvě lidové a nenáhle starší znění vytlačujícímu. Jako jinde, i zde dnešní *í* bylo v staré době dlouhou dvojhláskou *ie*, jež se střídala s krátkým *ě*: dnešní *míniti* znělo *mieniti, vymíniti* tedy bylo *vymieniti*, a tvary s krátkou střídnicí zněly správně *vyměň. vyměňovati, výměnka, výměnek (výměnkář, výměnník — výměník)*. Když se staré *ie* změnilo v *í (vymíniti)*, jazyk začal podle toho krátké *ě* také měniti v *i*, ač by bylo mělo zůstati, a začalo se říkati *vymiň si, vymiňovati si, výminka, výmineh*: zde ovšem pomáhalo také, že jazyk měl potřebu rozlišovati příslušenství různých sloves *vymieniti (vymíniti)* a *vyměniti* (místo *vvměniti*, kteréž slovo se svým příslušenstvím se objevuje asi od počátku 16. stol., dříve se říkávalo *směniti)*. Nikdo již k slovesu *vymíniti* netvoří *vyměň, vyměňovati*, protože by se ty tvary mátly se slovesem *vyměniti*, ani neříkáme *výměnka*, protože toto slovo by znělo jako zdrobnělý tvar slova *výměna*: ale *výměnek* zůstává, protože zde nejasnosti není.

Vymieniti (vymíniti), vyměňovati (t. j. dnešní *vymiňovati)* znamenávalo také »vyjmouti, vyjímati«, *vymienĕ, vymieniec, vy-*

měňuje, vyměňujíc (vymiňuje, vymiňujíc) bývalo totéž co *vyjma, vyjmouc, vyjímaje, vyjímajíc:* proto *výminka* znamená nejen, co si kdo vymiňuje, nýbrž také totéž co *výjimka* (v »N. Ř.« I. 100).

HOVORNA.

MLUVME A PIŠME ZŘETELNĚ.

Znali jsme primánka, který skoro na každou německou větu na konci věšel dvě tři slůvka jako gewesen sein worden, pak se zamyslil, přidal ještě haben, a za chvilku třebas ještě auf nebo zu. To se z jeho nevinné dušičky vybíjelo vědomí, že pořádná německá věta má míti na konec nějaký divný přívěsek, o jakém se poctivému Čechovi ani nezdá. Takových zadržených zvuků prášilovské trouby, které se ozývají, když již člověk dávno zapomněl, že by vůbec byly možné, má spisovná a zvláště úřední němčina spoustu; Němec začne na př. větu »dies würde insbesondere den Arbeitern, welche . . .«, vsune několik vztažných vět jednu do druhé, a za hodnou chvíli překvapí užaslého posluchače nebo čtenáře za poslední čárkou periody ještě slovy »zustatten kommen«. Jsou i Němci, kteří takovéto přívěsky hledí udati co možná nejblíže u slova, k němuž vlastně patří (to dovedou se zvláštní obratností na př. polští Židé); jiné jazyky tak činí pravidlem: ale jsou Čechové, kteří i v takových věcech napodobí bývalý státní jazyk. Tak na př. vykládá kdosi v novinách, jak by vozy elektrické dráhy mohly pojímati ještě více lidí, než již pojímají, a píše m. j.: »větší výkonností byla by po případě (ovšem!) odůvodněna sleva jízdného, jež by přišla hlavně lidu pracujícímu, kterému hlavně na tom záleží, aby se dostal co nejdříve na místo zaměstnání, neb domů, a který rád se uskrovní, k duhu«. Člověk si až oddychne, doví-li se konečně, jak by vlastně ta sleva tomu lidu pracujícímu přišla: ale nebylo by bývalo možno čtenáře toho napětí ušetřiti a po českém způsobu říci »jež by přišla k duhu zvláště . . .« nebo tak nějak?

Rčení p ř i c h á z e t i k d u h u zní podobně jako něm. zustatten kommen, a protože se mnoho rčení se slovesem p ř i j í t i, p ř i c h á z e t i prohlašuje za nesprávná, snad i zde by někdo viděl germanismus. Podle našeho soudu je p ř i j í t i (p ř i c h á z e t i) k d u h u, v d ě k, v h o d atp. rčení dobře české; k této věci se ještě někdy vrátíme.

LATINSKÝ KOUTEK.

Na Národopisné výstavě r. 1895 jsme čtli v hudebním oddělení nad rozloženými rukopisy hudebního skladatele (dnes již mrtvého) nápis »ex musicaliis Caroli X.«, což mělo znamenati asi »ze skladeb« a s prominutím slovní nemožnosti by bylo mělo zníti »ex musicalibus«. Ve slavnostní řeči jsme zase slyšeli něco jako »suibus professoribus« (snad to nebylo tak zlé) místo »suis professoribus«, t. j. svým profesorům. Nedávno jsme čtli v novinách, že bylo prodáno nebo koupeno vzácné »Pragensium«, vzácná pražská věc, čemuž jak tak by se mohlo říci »Pragense« (ani tomu by ovšem Cicero nerozuměl, třeba snad od pozdějších příchozích do podsvětí již ví, co je Praga). A několik dní potom zase čteme ve feuilletoně, kdo byli »spi-

riti rectores kratochvilných podniků« kteréhosi sdružení, t. j. »spiritus rectores«, vůdčí duchové. Víme, že by bylo směšné žádati, aby u nás kde kdo znal latinskou mluvnici (jak bychom byli rádi, kdyby aspoň všichni naši spisovatelé znali mluvnici českou!); ale snad by bylo dobře, kdyby si u nás každý řekl, že se vydává nebezpečí směšnosti, že o něm snad někdo s Dalimilem řekne »plete se v to, a neuměje«, myslí-li, že mermomocí musí své výklady přimašťovati nějakým latinským slůvkem, aniž zná nejnutnější části latinské mluvnice. Aspoň kdyby se každý takový latinář svou latinou pochlubil nějakému študentíkovi, než ji pošle do tiskárny!

ÚBYT, ÚBYTNÉ?

Pokladník sebe opatrnější se neuhledí, zvláště nahrne-li se mu více lidí, aby někomu nevydal peněz více, nebo od jiného jich nedostal méně, než měl. Vznikají tak ztráty, na něž na př. peněžní ústavy obyčejně povolují stálý měsíční přídavek, aby pokladník neměl škody. Dotaz čtenáře »N. Ř.«, jenž sám jest bankovním úředníkem, jest nám podnětem, abychom hledali takovýmto ztrátám a platům na jejich úhradu českého jména (Němci jim říkají Schwendung).

V ústavě tazatelově těmto ztrátám říkají »výtrata« a penězům na ně ustanoveným »výtratné«; slova tato nejsou dosti přiléhavá proto, že »vytratiti se« může někdo ze schůze nebo nějaký zápach na př. ze skříně, ale o podobných ztrátách peněžních se tak neříká. V některých ústavech pražských se úředníku dává přídavek »na předání«; snad by škoda »předáním« vzniklá mohla býti »předavkem« (srv. přídavek, nádavek, oddavky, dodavek: dodatek je tvar polský, zbytečně k nám přenesený), částka na »předavky« povolená by pak bylo »předavné« (srv. přídavek, přídavný). Sloveso předati s tímto významem je staré a dobré (známe je na př. již z Husa): ale jde o jméno, které by zahrnulo i nedoplatky, peníze, které pokladníkovi nebyly, po staru mluvíc, »dodány«.

Kdyby slovo schodek nemělo v našem účetním názvosloví význam příliš určitě ustálený, hodilo by se asi nejlépe (plat na schodky by bylo schodné): schodek je podle původu tohoto slova co schází, ať vznikl jakkoli (srv. »N. Ř.« II, 196). Ale snad by se hodilo slovo ú b y t (srv. odbyt, pobyt, zbyt); peníze na úhradu úbytu by byly ú b y t n ý m. Úbytem by mohla býti i škoda vzniklá obchodníku na zboží neopatrným vážením, měřením a pod., jíž Němci také říkají Schwendung.

Snad některý z našich čtenářů dovede utvořiti anebo zná odjinud název vhodnější?

JMÉNO NAŠEHO STÁTU.

Došlo nás toto vyzvání s několika stran: »Račte co nejdříve vysvětliti čtenářům »Naší Řeči« a veřejnosti (Č. t. k.?), jak správně psáti název našeho nového státu: 1. Československá republika, 2. Česko-slovenská republika, nebo 3. česko-slovenská republika, či 4. československá republika.«

Na to odpovídáme: Podle úředních Pravidel českého pravopisu z r. 1917 str. V. píše se správně: království české, markrabství moravské, říše rakousko-uherská,

republika francouzská. I jest tedy jedině správný způsob psaní: **republika česko-slovenská.**

*

Dvě větší české církve evangelické (h. a a. v.) spojily se na generálním sjezdě v církev jedinou a nazvaly se evangelickou církví Bratrskou. Tento úřední titul nezdá se mnohým pravopisně správným. Prosím, dejte odpověď v »Naší Řeči«, jak třeba název správně česky psáti: zda evangelická církev Bratrská, či Evangelická církev Bratrská, či Evangelická církev bratrská, či evangelická církev bratrská. Mimo to ptá se kdosi v posledním čísle čas. »Husův Odkaz«, »je-li vůbec nějak odůvodněn způsob psaní **evanjelický**«. Dr. J. Šimek.

Odpověď: Dbáy-li si obě církve úřední název, jehož budou užívati též na tiskopisech, zásilkách atd., pak jest psáti: Evangelická církev bratrská. Ale přiřaďují-li se prostě k ostatním církvím a pro odlišení od nich si připojily přívlastek: bratrská, pak by se psalo: evangelická církev bratrská, podobně jako se posud píše evangel. církev helvetská, augšpurskoreformovaná neb anglikánská, nebo jako se píše církev katolická. — Evanjelický a zvl. evandělický jsou staré způsoby psaní. V nové době se ustálil pravopis na tvaru: evangelický. Přeměna hlásky g v j byla tu táž, jako ve slově generál — jenerál. Je to středověká výslovnost. Ještě staří profesoři v minulém století říkali ve škole i jenus — jeneris m. genus — generis.

LISTÁRNA.

Panu X. Y. — Vazba **mír** (smlouvu, spolek) **uzavříti** nevyskytuje se v době starší. Jungmann v Slovníce uvádí sice rčení »pokoj uzavírati« Frieden schliessen, dokládaje je Kronikou trojanskou (bez udání místa), ale patrně omylem; místo, z něhož si Jungmann podle všeho rčení »pokoj uzavírati« vypsal, neporoznamenav si asi ani smysl ani stránku, zní (ve vyd. z r. 1468 str. 16b): »Když uzaviera Medea pokoj, káza jemu (Jazonovi) siesti vedlé lože svého«. Neběží tu tedy o uzavírání míru, nýbrž o pozavírání dveří pokojových. Přes to však vazba »mír uzavříti« nemusí býti nedobrá a není ji třeba vykládati hned za germanismus proto, že se shoduje s vazbou německou. Sloveso zavříti mělo již v starším jazyce vedle svého významu hmotného i významy jiné. Značilo 1. skončiti, na př. tímto svou řeč zavírali (Bartoš-Šimák, str. 269); podobně se říkalo sněm, potaz, život, list zavírati a p. Z významu skončiti vyvíjí se pak jednak význam 2. závěr učiniti (concludere), usouditi, na př.: z této řeči mistr hlubokých smyslóv (Jeronym) takto zavierá (Hus-Erb. III. 220), jednak ve smyslu právním: 3. jednání nějaké dokončiti a tím moc práva mu zjednati, o něčem po právu rozhodnouti, ustanoviti, sjednati, na př.: pakli se kdy páni v potazu (v poradě) jedni od druhých dělé, tito takto a jiní jinak chtiece, větčie strana přemáhá a nález (rozsudek) zavierá (Všehrd II, 20, 5). V tomto právním významu užívá se pak slovesa zavříti od r. 1500 velmi často, a to buď bez předmětu jmenného, na př. smlouvou zavříti, v radě zavříti, u sebe zavříti, na tom zavříti, aby ..., anebo i předmětně, na př. což jest se již na konec (= definitivně) zavřelo (= ujednalo) a na místě na obecniem sněmu postavilo, o to nenie potřebie jiného jednánie (Arch. Č. 7, 63 z r. 1514); podobně se říkalo

»sněm zavřieti« (t. j. jednání sněmovní platným učiniti, platně se usnášeti), na př. aby ti, kdož zuostanou na sněmu, mohli ten sněm tak dobře zavřieti a na něm jednati, jako by všichni při tom byli (tamt. 7, 128 z r. 1516), »radu zavříti« (= usnesení činiti), »vojnu a tažení zavříti« (= na tom se usnésti), často ve spojení se slovesy souznačnými »zavříti a sjednati, zavříti a uložiti, zavříti a na tom se ustanoviti« atp. Z těchto významů slovesa zavříti, dosvědčených již pro dobu starou, bere se pak snadno právo užívati slovesa zavříti všude tam, kde jde o ujednání nějakého závazku, právního poměru a p. Častěji vyskytují se pak rčení tohoto způsobu v stol. 17. Tak Skála píše: naposledy, na jaký způsob jsou k té od nich žádané konfederaci s stavy král. čes. přistoupili, to hned po zavření jí s hrabětem z Turnu a vyslanými jich uvedli v známost (III, 134); ale že se to zběhlo již pod zavřeným příměřím, pročež Betlén Gabor nesl to velmi těžce (V, 323); pokoj trvanlivý v městě Komárně... byl předce na dvaceti let skoncován a zavřín (I, 108) a j. V tomto významu a v těch a podobných spojeních přechází pak sloveso zavříti i do novočeské řeči spisovné, s tím toliko rozdílem, že místo zavříti se začíná užívati v tomto přeneseném významu tvaru uzavříti. Šafařík (Spisy II, 333) píše, že vévoda Pemmo, »nedůvěřuje své síle, mír s nimi (Slovany korutanskými) na bojišti zavřel«, Palacký (III, 3, 33), »že sme uzavřeli jednotu a spolek s Čechy proti všem národům« (výtah z listu palatina Mik. Gary králi Zikmundovi). Není tedy proč výrazu mír zavříti, uzavříti se úzkostlivě vyhýbati. — Sloveso luštiti je z téhož základu (lusk) utvořeno jako louskati, rozlousknouti a p., od lusku přeneseno i na otvírání jiných plodů uzavřených, zvláště ořechů, a louskání ořechů stalo se pak základem obrazných rčení, v nichž sloveso luštiti (dříve se říkalo louštiti, luščiť říkají Rusové) nabývalo významu »něco skrytého, tajného a nesnadného najíti«. Lze tedy na př. luštiti hádanky, rebusy, šifrované dopisy a p. Za sloveso řešiti ovšem slovesa luštiti užívati nelze; rovnic na př. nelze luštiti, nýbrž řešiti, protože tu nejde o skrytou záhadu, nýbrž o úkol. — Budoucí čas ve větách »ty to budeš vědět« a p. (= ty to asi víš) není germanismus; vyskytuje se i v jiných jazycích a je to vlastně vyjádření očekávaného fakta, domněnky vyslovené téměř s jistotou, jako říkáme »ty mi to povíš«, i když si tím nemůžeme býti zcela jisti, což někdy naznačujeme slovem asi. — O scházeti — chyběti byl v N. Ř. výklad již podán.

Panu F. M. v Praze. — Podstatná jména s příponou -ina, znamenající látku, tvoří se pravidelně ze jmen přídavných: skopový — skopovina, chlebový — chlebovina, pícní — pícnina. Jde-li tedy o to, naznačiti podobným názvem plody obilní, jest slovem správně tvořeným obilnina, správnějším než obilina nebo obilovina. V tom, že lid venkovský slov jako obilnina a p. nezná a neužívá, dáváme vám úplně za pravdu. Lid takových slov prostě nepotřebuje, protože se vyjadřuje konkretně, žito a hrách a p. Ale v jazyce odborném, v rozpravách vědeckých a p. objevuje se často potřeba takových výrazů abstraktních a není tedy možno míti za zlé odborníkovi, utvoří-li z potřeby takové slovo, třeba dosud neznámé, ovšem utvoří-li je správně.

Panu J. E. H. v Domažlicích. — 1. Slovesa scházeti v Drobnostech 3. seš. III. ročníku Naší Řeči není užito nesprávně místo chyběti. Byl o tom

od J. Zubatého v II. roč. N. Ř. (str. 193 a d.,) obšírný výklad, který vám patrně ušel. — 2. Staňkov — Stankov. Sedláček v Místop. slovníce hist. str. 828 píše Stankov, Palacký v Popise uvádí někde tvar Staňkov, jinde Stankov. Tvar starší a původnější zdá se Stankov; jeho základem by bylo jméno osobní Stanek, utvořené ze jména Stan (domácké zkráceniny některého jména začínajícího slabikou Sta-, Stanislav, Stabor a p.) a změněné později touž změnou jako Čenek - Čenka - Čeňka (v. Gebauer, Hist. mluv. I, 376) - Čeněk ve Staněk. Ale i kdyby byl tvar Stankov vznikl ze Staňkov velmi častým ztvrdnutím ň v n v sousedství souhlásky (Plzeň-Pízenka a p.), bylo by šetřiti tvaru Stankov, protože vznikl v ústech lidu a je to tvar, jak sám píšete, v kraji jedině obvyklý. Není to tvar chybný a korektura jeho byla by násilná a neodůvodněná asi tak, jako kdybychom vnucovali jazyku místo obvyklého Čenkov tvar Čeňkov proto, že říkáme Čeněk.

Panu F. K. v P. — Věta on (nebo to) má něco do sebe není nesprávná. Je to zbytek rčení v staré době dosti častého: říkalo se na př. o někom, že má do sebe ctné mravy, mnoho ctností, nějaký dobrý obyčej, anebo také nějaký nedostatek (na př. zbabělost) atd. Podle významu předložky do je přirozeno, že se tak říkalo jen o vlastnostech vnitřních, nikoli o vlastnostech tělesných. — Zaběhnouti se (zaběhl se pes) je zbytečný germanismus (sich verlaufen); po česku se říká zaběhnouti, zaletěti, zajíti a p. (zatoulati se je zvratné, protože i sloveso prosté je zvratné). — Zdá se vám, že potmě by mělo znamenati »když minula tma«, tedy »při světle«. Předl. po je zde spojena vlastně s 3. pádem, a takové výrazy mají v slovanských jazycích významy velmi rozmanité (na př. v příslovcích potichu, pomalu, po česku a p.). Po ránu také znamená »ráno«, ne »když ráno minulo«; podobně se říkávalo i po měsíci, po noci, po mraze (místo původního po mrazu), po vedru (t. j. při měsíčku atd.).

Panu J. S. v Sušici. — 1. Vazba »bylo tam více jak tisíc osob« (místo než tisíc) pokládá se skoro obecně za nečeskou, ač se v řeči lidové vyskytá často. Gebauer v článku Skladba adjektiva českého (v Listech fil. 13, 421) mínil, že vazba ta přechází do usu novočeského působením němčiny, a konstatoval, že v jazyce starším jí nebývá. Ale v Slovníku stč. (I. 595) snesl doklady, které svědčí, že vazba ta se vyskytovala i v jazyce starém, a to i u spisovatelů, u nichž vliv cizí je těžko předpokládati; na př. Chelčický píše v Postile (237 a): nic nenie horšieho, jako penieze milovati; a Bratří v Králické ve výkladu Iza. 62, 3: králové nic dražšího a vzácnějšího nemají jako korunu a j. Něm. wie po komparativu místo als není ostatně v němčině tak starého data, a myslí-li se na jeho vliv při vzniku české vazby »víc jako tisíc«, není to aspoň pro starší dobu dobře možné. Přes to však, i když vliv vazby německé není třeba pro češtinu předpokládati, jest ve spisovném jazyce aspoň dávati přednost vazbě »víc než tisíc« jako vazbě starší, obvyklejší a spisovnější. — 2. Ve větě »pan X. propůjčil místnost darmo« není slova darmo užito nesprávně místo zdarma. Příslovce darmo je utvořeno jako podobná příslovce kradmo, letmo a p. od slovesa dařiti a znamená tedy darem, bez placení. Význam ten žije dosud v příslovích, jako Darmodej umřel, kupsobě nastal, Umřel dávno, co dával darmo a p. Význam marně vyvinul se teprve z tohoto významu původního.

Číslo 6. vyšlo dne 27. června 1919. Z redakce odpovídá dr. Jaroslav Vlček.
Tiskla firma: Th. Venta, společnost s r. o. v Praze I., v Bílkově ul. č. 17.